

Відгук

**наукового опонента на дисертацію Власенко Інни Анатоліївни
«Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів у
професійній діяльності вчителя», представлену на здобуття наукового
ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07-
педагогічна та вікова психологія**

У дисертації Власенко І.А. досліджується актуальна для громадян нашого нестабільного суспільства, зокрема вчителів, проблема подолання внутрішньоособистісних конфліктів, індикаторами яких є відчуття внутрішнього неблагополуччя, втрата смисложиттєвих орієнтирів, підвищені ригідність, тривожність і невротизація особистості. У сучасних вчителів ця проблема значно загострюється у зв'язку з особливостями педагогічної діяльності: її напруженістю, стресонасиченістю, специфікою предмета та засобів діяльності. Від її успішного вирішення значною мірою залежить психічне здоров'я особистості, позитивне самоприйняття і самоставлення, стимулювання механізмів розвитку соціальної активності вчителя, розгортання й реалізація його внутрішніх резервів професійного розвитку, а також можливостей особистісного зростання учнів. Все вищезазначене підтверджує актуальність та доцільність дисертаційного дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, належним чином обґрунтовані: чітко продумана логіка викладення матеріалу; джерельна база, опрацьована дисертанткою, відзначається широтою та її глибоким аналізом; вибірка дослідження є достатньо репрезентативною, а застосування комплексу методик із коректною статистичною обробкою отриманих емпіричних даних відповідає меті дослідження. Таблиці та рисунки, що містяться в дисертації, дозволяють більш об'ємно й узагальнено подати отримані експериментальні дані.

У **вступі** дисертантка чітко й коректно визначила актуальність, мету, завдання, об'єкт та предмет, теоретико-методологічну основу дослідження,

його наукову новизну, практичне значення, результати апробації отриманих результатів.

У **першому розділі** дисертації проведений критичний огляд наукової літератури з проблеми внутрішньоособистісних конфліктів у психологічній науці сприяв розкриттю основних теоретичних положень, емпіричних фактів, поглядів, дозволив виявити конструктивні ідеї і шляхи вирішення проблеми внутрішньоособистісних конфліктів.

Дисертантка розкрила основні положення сучасних теоретичних підходів до вивчення внутрішньоособистісних конфліктів, вдало сформулювала власне визначення поняття внутрішньоособистісного конфлікту в професійній діяльності вчителя, під яким вона розуміє явище, що виникає в умовах професійної діяльності і базується на зіткненні різних особистісних утворень у результаті загострення соціально-психологічних та внутрішньоособистісних протиріч учителя і набуло для нього особистісного смислу. Також автором виявлено психологічні особливості професійної діяльності вчителя у контексті виникнення конфліктів учителів та представлено модель виникнення досліджуваних конфліктів.

У **другому розділі** роботи «Емпіричне дослідження психологічних особливостей внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя» автор, ґрунтуючись на методологічних положеннях структурно-особистісного підходу, визначила основні суперечності, сфери прояву, критерії, показники, рівні розвитку конфліктів цього типу та їх залежність від стажу педагогічної діяльності. Теоретичну основу констатувального експерименту склала розроблена дисертанткою модель виникнення внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя, що відображає їх прояви в когнітивній, емоційній, мотиваційній сферах та поведінці.

Важливо підкреслити, що у зв'язку зі складністю дослідження згаданого феномена на великій вибірці та відсутністю єдиної загальновизнаної методики його вивчення, Власенко І. А. аргументовано

визначила комплекс методик для виявлення окремих психологічних характеристик і проявів особистості вчителя, що дає змогу опосередковано досліджувати такі конфлікти, їх структурні елементи і змістове наповнення.

Одним із найбільш вагомих результатів проведеного дослідження є отримання нових наукових фактів щодо сфер прояву внутрішньо-особистісних конфліктів учителя на рівні цілісної самосвідомості. Зокрема, у когнітивній сфері такі конфлікти виявляються як низька здатність учителів усвідомлювати конфлікт (брак особистісної рефлексії), визначати власні цілі в житті, невірі у здатність контролювати події свого життя; в емоційній - як їх недостатні вміння адекватно оцінити себе, схильність до самозвинувачення та конфліктних переживань, пов'язаних із виконанням професійної ролі, високий рівень особистісної та реактивної тривожності. У мотиваційній сфері прояви згаданих конфліктів виявляються як невдоволення педагогів своїм життям, схильність до надто високого/низького ризику; у поведінці - як нестача часу, готовність негативно сприймати партнерів по спілкуванню, знижена терпимість до інших людей, висока ригідність.

Дисертантка виявила статистичні відмінності у групах вчителів із педагогічним стажем до 5 років, від 5 до 15 років, від 15 до 25 років та понад 25 років, які свідчать про певну специфіку внутрішньоособистісних конфліктів у зв'язку зі стажем педагогічної діяльності. Автор констатує, що прояви згаданих конфліктів більшою мірою виражені у вчителів із педагогічним стажем до 5 та від 15 до 25 років, та висловлює вірогідні припущення про причини цього явища, що, на нашу думку, потребують подальшого дослідження.

Вартим уваги є належним чином проведений кількісний та якісний аналіз одержаних даних із застосуванням адекватних завданням дослідження статистичних методів.

У **третьому розділі** дослідження "Активізація конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя" здійснено теоретичне обґрунтування формуального експерименту,

що проводився на принципах суб'єктного підходу, представлено модель, змістові і процесуальні аспекти авторської програми активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя.

Розроблена модель активізації конструктивного потенціалу внутрішньо-особистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя узгоджується з логікою емпіричного дослідження і спрямована на зниження проявів та конструктивне подолання таких конфліктів, розширення самосвідомості та підвищення адаптаційних можливостей учителів.

На наш погляд, означена програма має гуманістичне спрямування і сприяє активізації конструктивного потенціалу згаданих конфліктів учителів груповими формами роботи, засобами активного соціально-психологічного навчання та індивідуального консультування педагогів, що підтверджують результати її впровадження: зростання показників самопізнання, самосвідомості, «творчого Я», уміння переводити означені конфлікти з деструктивної площини в конструктивну, позитивні зміни у смисложиттєвих орієнтаціях, самооцінці, оптимізація самоставлення, підвищення комунікативної компетентності та толерантності вчителів експериментальної групи.

Заслужовують уваги також розроблені методичні рекомендації для вчителів та психологів, спрямовані на зменшення проявів внутрішньоособистісних конфліктів, на розвиток навичок саморегуляції і побудови конструктивних міжособистісних стосунків.

Результати теоретичного та експериментального дослідження мають наукову цінність і змістовно збагачують навчальні дисципліни освітньої програми підготовки фахівців - вчителів та психологів: «Вікова психологія», «Психологія особистості», «Педагогічна психологія», «Конфліктологія», «Психологія конфлікту» та ін.

Основний зміст і результати дослідження достатньо повно висвітлено в численних наукових статтях, матеріалах конференцій.

Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукові результати дисертаційної роботи Власенко І.А., вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Заслужує на позитивну оцінку детальний аналіз проблеми внутрішньоособистісних конфліктів у зарубіжній та вітчизняній психологічній науці, проте, на нашу думку, висвітлення окремих аспектів варто було подати більш стисло, зокрема досить розгорнутим є огляд визначень такого конфлікту в літературі, аналіз чинників виникнення згаданих конфліктів, їх типологізація. Водночас, у висновках до першого розділу варто було б деталізувати авторське визначення внутрішньоособистісного конфлікту, чітко визначивши основні внутрішні суперечності, які виступають його рушійними силами.

2. У другому розділі не знайшли відображення гендерні особливості внутрішньоособистісних конфліктів вчителів, а відповідні результати, на наш погляд, дали б змогу представити досліджувані конфлікти більш диференційовано.

3. У третьому розділі представлено тематичну програму тренінгу активізації конструктивного потенціалу внутрішньоособистісних конфліктів учителів, а у Додатку Д - фрагмент відповідного тренінгу. На нашу думку, доцільно було навести у додатках цей тренінг повністю, що поглибило б практичний аспект дисертаційного дослідження.

3. Окремі таблиці в тексті роботи є досить об'ємними (наприклад табл. 3.1, табл. 3.2, табл.3.8), що дещо переобтяжує основний текст дисертаційного дослідження. Доцільніше було б подати їх у додатках.

4. Варто звернути увагу на окремі стилістичні неточності в тексті дисертаційного дослідження.

Однак висловлені зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та не знижують його наукової

У підсумку можна констатувати, що дисертаційна робота **«Психологічні особливості внутрішньоособистісних конфліктів у професійній діяльності вчителя»** є завершеним самостійним дослідженням, у якому поставлена і успішно розв'язана актуальна для педагогічної та вікової психології проблема. Робота відповідає вимогам ДАК МОН України до кандидатських дисертацій, а її автор - Власенко Інна Анатоліївна - заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.